

Orice obiect de patrimoniu este unic, deoarece el poartă imprimate în mod particular tendințele culturale, sociale, economice și politice specifice timpului istoric pe care-l parcurge.

Destinul Cetății Făgăraș, considerată de cercetători ca unul din cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii feudale din România, nu poate fi privit decât în relație cu secvențele timpului istoric parcurs, articulat în trei perioade distincte:

- perioada în care se conturează monumentul ca o chintesență unitară de valori în forma sa completă.

- perioada care se extinde de la sfârșitul perioadei de creație până în timpul prezent.

- perioada asociată cu percepția de către societatea contemporană a monumentului.

Istoria cetății Făgăraș ce ocupă o poziție strategică din punct de vedere militar și comercial în zona centrală a țării, este strâns legată de istoria frământată a Transilvaniei, amplificând în mod elocvent evoluția programului de castel fortificat, program arhitectural complet, evoluând în relație cu modificările survenite deopotrivă atât în stilul de viață, cât și în tehnica de luptă.

Înfățișarea actuală a ansamblului Cetății ce se conturează în secolul XVII, este rodul unei evoluții desfășurate pe parcursul a cinci secole, prin construirea unor etape succesive, strâns legate de funcțiunea pe care a primit-o în epocă acest ansamblu de clădiri.

Principalele etape ale evoluției monumentului

I - sec.XIII. Donjon de zidărie de piatră pe plan circular (Turnul Roșu - sud-vest) completat cu incinta fortificată din lemn și pământ și clădiri din lemn ¹.

* Comunicare prezentată la Simpozionul internațional "Destinul reședințelor nobiliare est-europene", Tușnad, 17-23 martie 1996, cu titlul "*Declinul unui monument. Cetatea Făgăraș: Restaurare și punere în valoare*".

¹ Prima atestare documentară a domeniului Făgăraș datează din 1291, dată la care se presupune că exista fortificația pe locul actualei Cetăți. Cu ocazia cercetărilor arheologice desfășurate în vederea restaurării (1965-1970), se pun în evidență vestigiile unei palisade de lemn distrusă prin incendiere, datată sec.XIII, sub aripa nordică a castelului. Cetatea de zid a început să se construiască prin ridicarea Turnului Roșu (sud-vest) donjon pe plan circular, având două niveluri prevăzute cu guri de tragere.

II - sec.XIV-XV. Cetatea militară - incinta patrulateră de zidărie cu trei turnuri de flancare la colț (sud-vest, nord-est) și turn poartă. ²

III - prima jumătate a sec.al XVI-lea. Ștefan Mailat (1528-1541) transformă Cetatea în reședință princiară, amplificând zona centrală. Se construiesc cele două niveluri de clădiri adosate primei incinte; se edifică incinta exterioară cu turnul porții și turnuri de flancare poligonale.

Această etapă marchează net separarea programului de castel, reședința nobilului feudal și a suitei sale, de cel de cetate - construcție eminentamente militară.

De numele lui Ștefan Mailat se leagă cu certitudine, nu numai ridicarea zidurilor incintei interioare construite conform cerințelor tehnicii militare a timpului, dar și transformarea incintei exterioare într-un somptuos castel, orientare care va fi continuată cu asiduitate timp de cca un secol de urmașii săi.

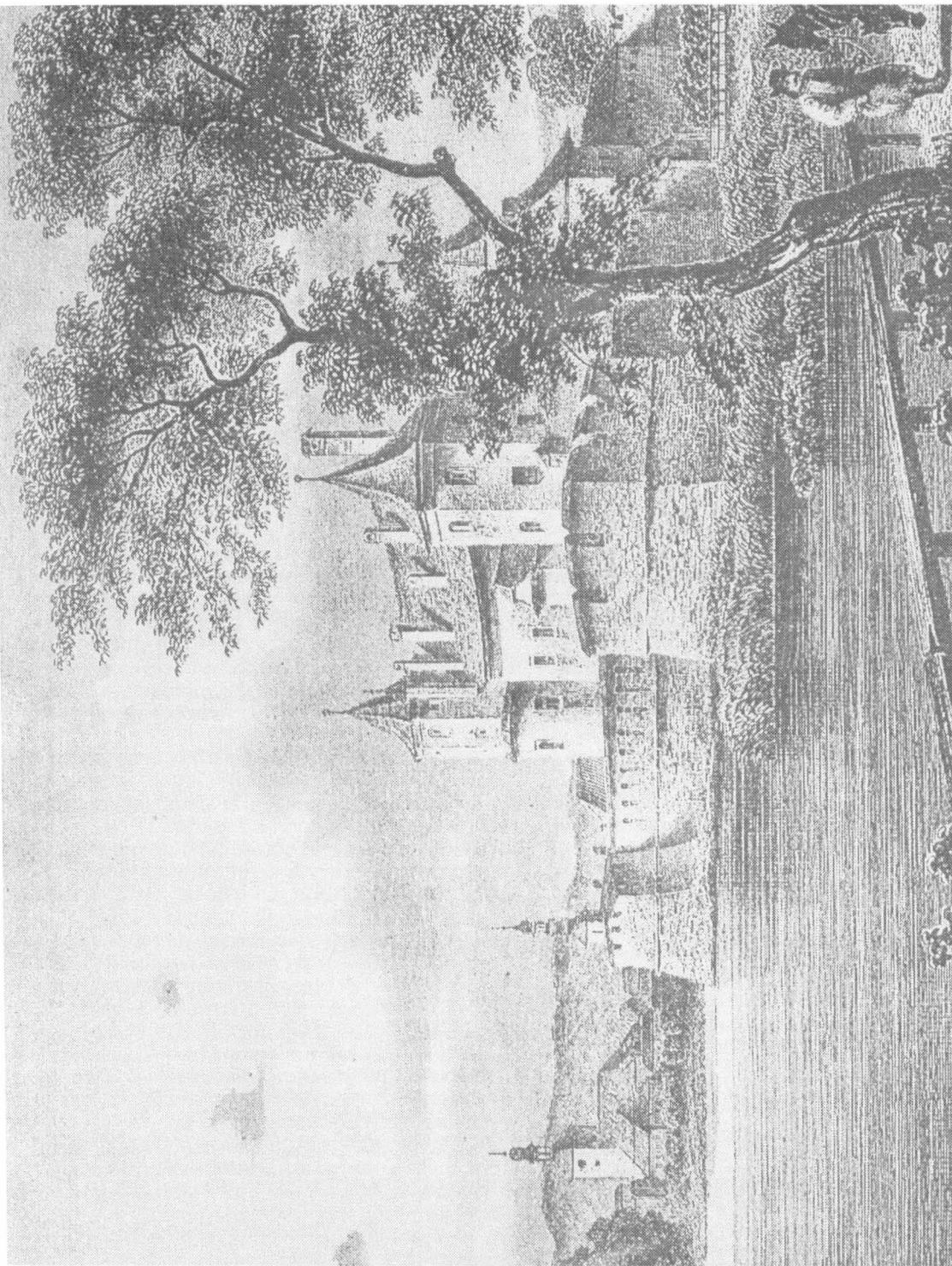
IV - a doua jumătate a secolului XVI. Ștefan Bathori (1575-1586) edifică lucrări de amploare la castel: ridicarea nivelului trei al aripei sudice, boltiri. În aceeași perioadă la incinta exterioară se construiește șanțul cetății, bastionul sud-est și corpul de bucătărie de pe latura est. ³

V - prima jumătate a sec.XVII, Gabriel Bethlen (1613-1629) execută amenajări de o mare valoare arhitecturală: nivelul trei al aripilor nord, est și vest, nivelurile patru și cinci ale Turnului

² Atestarea documentară a primei cetăți de zid datează din 1456 și este legată de solicitarea lui Iancu de Hunedoara de a transporta utilaje de apărare spre cetatea sa din Făgăraș ("fortalicium nostrum Fogoras").

În acea epocă cetatea de zid îngloba zidul exterior al primei incinte cu Turnul Negru (nord-vest) și primul nivel al aripei sudice; cu ridicarea spre sfârșitul secolului al XV-lea a celor două turnuri răsăritene se încheie prima etapă de edificare a cetății de zid. Rolul preponderent ce îi revine acesteia este cel militar, turnurile fiind prevăzute cu creneluri la partea superioară și cu guri de tragere.

³ Cu ocazia amenajărilor de mare amploare a castelului se largesc încăperile de pe latura nord și est, se execută nivelul trei al aripei sudice, are loc mutarea porții de intrare a primei incinte mai spre sud, înălțarea turnului cu creneluri (nord-est) și a turnului sud-est, boltirea unor încăperi de la nivelul al doilea al castelului și al turnurilor, boltirea logiei, precum și nivelul trei al logiei de pe latura sud.

Cetatea Făgăraș sec. XIX. Gravură de Rohbock Lajos 1860
(apărută în: „Ungaria și Ardealul în imagini originale” – Därmstadt 1864)

Roșu, amenajarea apartamentelor princiare și a sălii dietei, boltiri, etajul Turnului Tărcat.

Incinta exterioară primește bastioanele de colț de tip Vauban; se amenajează drumurile de strajă exterioare și rampele de grinzi de stejar pentru turnuri ⁴.

În timpul domniei lui Gheorghe Racoczy I (1630-1648) și sistemul de apărare se completează cu o serie de amenajări; în această perioadă se edifică corpul de gardă de pe latura nord și se reface bastionul sud-est.

VI - a doua jumătate a secolului XVII - Gheorghe Racoczy II (1648-1660). Se completează sistemul de apărare cu lacul din jurul Cetății, podul de acces cu travee ridicătoare, precum și sistemele de alimentare și deversare a lacului în râul Olt.

Sub această formă Cetatea era aptă de a avea funcții de ordin militar, administrativ economic, judecătoresc și politic - reședință a principilor și loc de desfășurare a dietelor, primirilor de soli etc.

Aici se încheie acel șir de intervenții al căror aport valoros conturează imaginea unitară a unei reședințe fortificate princiare de mari dimensiuni, prevăzută cu un sistem complex de fortificații menite a face față condițiilor specifice de locuire și apărare ⁵.

Această primă perioadă reprezintă și cea în care se cristalizează valorile arhitecturale ale monumentului, care prin ingeniozitatea sistemelor de boltire, prin anvergura sistemelor de fortificare și prin decorația de piatră aparținând stilului renașterii, plasează monumentul ca pe un exemplar reprezentativ al acestui stil în Transilvania.

A doua secvență de timp legată de destinul Cetății este cea a perioadei ce urmează secolului XVII până în prezent, în care spațiile cetății își

⁴ Transformarea adusă incintei exterioare se adaptează evoluției armelor de foc față de care sistemul de apărare al primei Cetăți devenise insuficient. Bastioanele de tip Vauban sunt construite din zidărie și au dimensiuni diferite, urechi puternice împinse mult lateral, aproape paralele cu incinta, înălțime 9-10 m. La primul nivel se găsesc cazematele pentru tunuri, la partea superioară platforma pentru artilerie prevăzută cu un parapet cu metereze cu înălțimea de 1,50 m. Pentru evacuarea fumului sunt prevăzute coșuri. Curtina este amenajată conform cerințelor noului sistem bastionar, fiind alcătuită din două ziduri de cărămidă cu umplutură de 6 m lățime și având la partea superioară un parapet cu metereze pe două niveluri.

⁵ Cercetătorul Gheorghe Sebestyen, în monografia închinată Cetății Făgăraș prezintă pe larg zona funcțională a Cetății stabilită în baza inventarelor din sec. XVII (1632, 1637, 1656, 1676) publicate de David Prodan, permițând cunoașterea atât a tendințelor ce se conturează în decursul timpului în satisfacerea cerințelor de confort și decorare interioară, cât și modul de rezolvare al aspectelor tehnice legate de acestea.

schimbă utilizarea inițială în funcție de conjunctura istorică, preocupările utilizatorilor vizând exclusiv dimensiunea funcțional-utilitară a spațiului.

În *perioada stăpânirii austriece a Cetății* (1696-1738), cetatea devine cazarmă militară și închisoare, noile funcțiuni antrenând modificări multiple.

Rolul militar al Cetății devine preponderent, ceea ce conduce la conceperea în anul 1736 a unui amplu proiect de modernizare militară a Cetății Făgăraș (autor colonelul Johann Conrad von Weiss). Între anii 1738-1765 cetatea este în proprietatea cancelarului aulic Gabriel Bethlen, iar în anul 1764, trece în proprietatea statului maghiar, fiind folosită pentru funcția de garnizoană militară.

Nici după trecerea cetății în proprietatea statului român (1919) nu se schimbă atitudinea față de valoarea monumentului, ea fiind folosită exclusiv în scop militar, ca lagăr al prizonierilor de război.

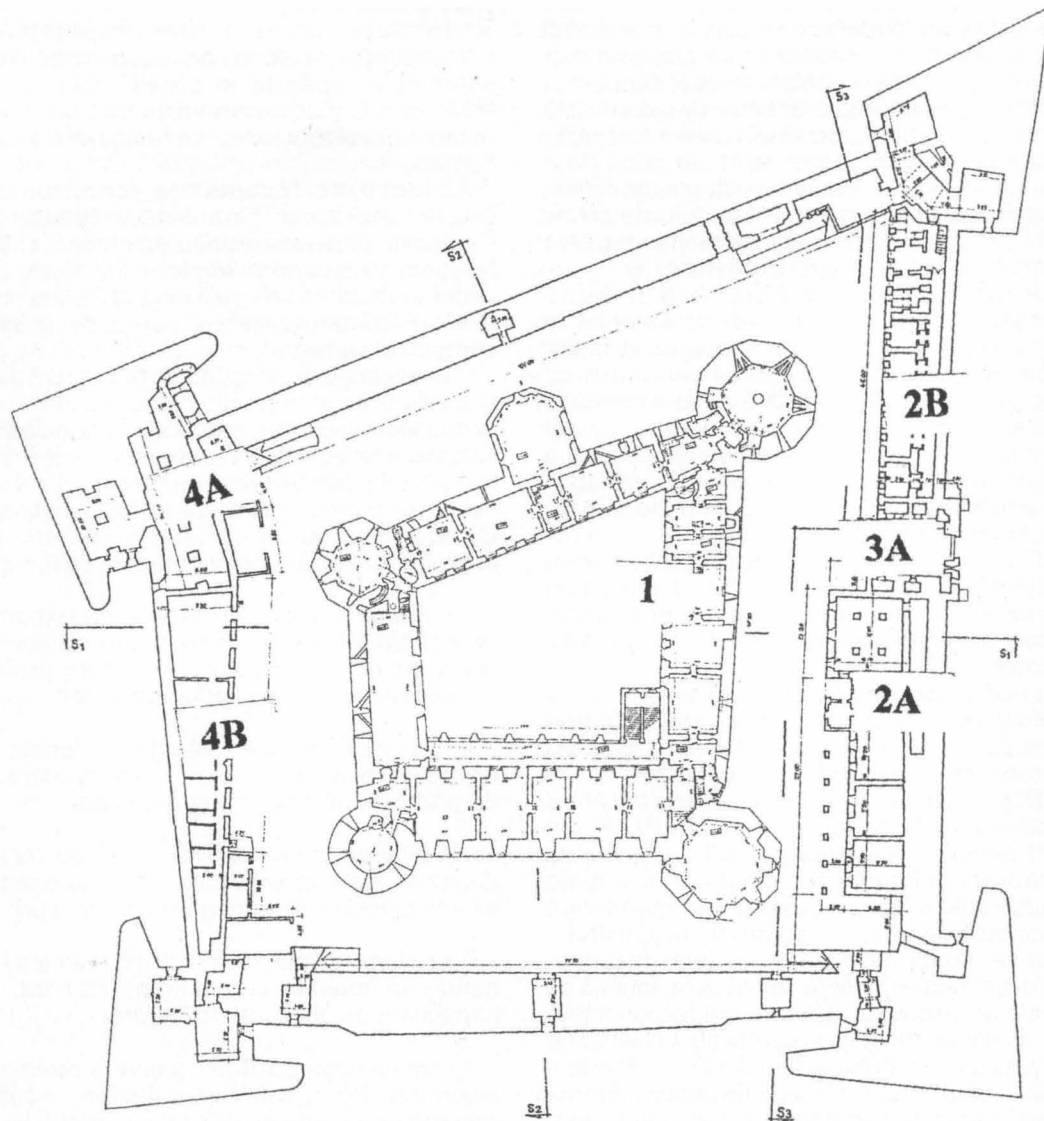
După 1948, Cetatea Făgărașului e transformată în penitenciar pentru deținuți politici, funcție pe care o are până la desființarea acestuia în 1960.

Toate aceste funcțiuni alternative de cazarmă și închisoare de pe parcursul ultimelor două secole, au adus monumentului o serie de modificări constând în special în ziduri de compartimentare și astupări de goluri, modificări care ținneau cont exclusiv de cerințele funcționale, acoperind cu elemente de improvizație lipsite de valoare, părți caracteristice ale monumentului.

A treia secvență din timpul istoric ce articulează destinul monumentului este legată de modul de percepere al acestuia de către societatea contemporană, perioadă ce începe cu anul 1962, când curentul de opinie creat în favoarea conservării valorilor culturale ale acestui ansamblu, strâns legat de istoria Transilvaniei, conduce la decizia transformării Cetății Făgăraș într-un Muzeu de nivel republican al "obiceiurilor și creațiilor artistice populare din România" precum și amenajarea unui hotel turistic în aripa de nord a corpului de gardă.

Pentru redarea conținutului istoric și arhitectural al monumentului trebuiau decelate cu atenție acele transformări lipsite de valoare, aduse de schimbările de funcțiuni succedate pe parcursul ultimelor două secole.

Proiectul de restaurare executat în perioada 1965-1972 de către Direcția Monumentelor Istorice - șef de proiect arh. Eugen Chefneux - a avut ca scop respectarea și punerea în valoare a elementelor semnificative și îndepărtarea elementelor adăugate lipsite de valoare.

Obiect nr. 1 CASTEL 3 niveluri spații culturale polivalente (muzeu municipal, săli conferințe, expoziții)

Obiect nr. 2A CORP GARDĂ SUD 2 niveluri spații bibliotecă municipală

Obiect nr. 2B CORP GARDĂ NORD - 3 niveluri spații cazare (38 locuri)

Obiect nr.3A TURN POARTĂ 2 niveluri spații culturale (sală conferințe)

Obiect nr.4A BASTIOANE INCINTĂ EXTERIOARĂ 2 niveluri spații publice (terase vizitare, alimentație publică)

Obiect nr.4B CORP ANEXĂ 1 nivel spații tehnice (laboratoare muzeu, centrala termică)

Ample cercetări multidisciplinare desfășurate pe parcursul a mai multor ani au condus la descoperirea in situ a gurilor și fragmentelor de ancadrament originare, nivelurilor de călcare, compartimentări istorice, scoțând la iveală spații și forme arhitecturale de o deosebită semnificație pentru perioada în care a fost zidită Cetatea. Au fost găsite scări în grosimea zidurilor, vestigii ale turnurilor octagonale de colț ale incintei exterioare, urmele podului de acces peste lac ca și nenumăratele elemente de piatră sculptată în stilul renașterii ardelenne.

Proiectul de restaurare viza redarea înfățișării unitare ce o primise ansamblul în secolul XVII cu evidențierea tuturor etapelor valoroase din istoria acestuia. În acord cu importanța istorică și artistică a monumentului funcțiunea muzeală propusă pentru castel permitea refacerea încăperilor spațioase, a spațiilor boltite destinate expunerii muzeistice și a vizitării zonei de recepție, saloane restaurant, legate de funcția de cazare.

Proiectul avea în vedere restaurarea completă a ansamblului, inclusiv a incintei exterioare, a spațiilor incluse în bastioane, precum și amenajarea lacului și refacerea podului ridicător.

Lucrările de o mare amploare care au cuprins pe lângă consolidări de structură și restaurarea în proporție de 90% a spațiilor din castel au necesitat fonduri mari furnizate de stat.

După o perioadă de întrerupere de trei ani, o hotărâre a fostei conduceri a C.C. a P.C.R. din 1976 cerea, în vederea reluării lucrărilor de restaurare, schimbarea destinației inițiale exclusiv culturale, cu o destinație preponderent economică de spații direct productive; astfel o serie de spații din Castel au fost destinate producției locale (atelieri de covoare, fabrică de obiecte de alabastru, atelier de confecționat prelate, atelier de tricotate și confecții). O altă serie de spații au fost atribuite fostului O.J.T. Predeal cu destinația hotel și alimentație publică (crama castel, corpul de gardă nord și sud, hotel + restaurant).

Întrucât indicațiile privind utilizarea spațiului constituiau o decizie dictatorială, ce nu ținea cont de propunerile specialiștilor, care de altfel au fost reduși la tăcere prin desființarea în 1977 a Direcției Monumentelor Istorice, am putut asista în anii ce au urmat la consecințele nefaste, atât a întreruperii brusce a lucrărilor de restaurare, cât și a introducerea în așa-zisul "circuit economic" a spațiilor din cetate.

Utilizarea neadecvată și lipsa de întreținere elementară a instalațiilor sanitare și de încălzire au condus la distrugerea parțială a zonelor a căror restaurare era deja terminată și la

accentuarea degradărilor în zonele nerestaurate (incinta exterioară).

În fața demersurilor repetate ale administrației locale, a conducerii muzeului și a semnalelor apărute în presă, abia în 1995 Ministerul Culturii a prevăzut în plan fonduri pentru reluarea lucrărilor de restaurare a Cetății Făgăraș.

Studiul de fezabilitate (coordonat de subsemnata) întocmit în noiembrie 1995 de către Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național la comanda Ministerului Culturii, are în vedere valoarea culturală majoră a ansamblului Cetății Făgărașului, optând pentru destinația de complex cultural.

Analizându-se propunerile primite din partea Consiliului local în relație cu potențialul valoric al spațiilor existente, s-a ajuns la concluzia că valoarea instituită de monumentul istoric protejat nu exclude posibilitatea generării unor fluxuri economice directe care să permită includerea Cetății în circuitul cultural și turistic prin prevederea următoarelor categorii de funcțiuni:

- *funcțiuni muzeale* (spații de expunere, depozitare, laboratoare de restaurare, birouri administrative) în cadrul reorganizării profilului actualului muzeu de istorie municipal;

- *funcțiuni publice* - săli de conferințe, săli de cursuri ocazionale, expoziții temporare, săli de protocol, mici puncte comerciale;

- *biblioteca municipală* - săli de lectură, depozite, sala apariției cărți noi - amenajat în incinta exterioară - corp gardă, latura sud;

- *cazare* - camere de hotel prin reamenajarea actualului hotel din corpul de gardă nord, cu o capacitate de 38 locuri de cazare;

- *alimentație publică* - saloane restaurant, salon mic dejun, cafe bar, cofetărie - realizate prin reamenajarea spațiilor din castel și incintă cu această funcțiune;

- *anexe, spații tehnice* - incluzând necesarul de spații pentru funcționarea centralei termice - castel, centrala termică - corpul de gardă, post trafo, garaj, atelier de întreținere.

Funcțiunile propuse prin studiu țin cont de posibilitatea folosirii fluente a spațiilor de circulație existente (scări, culoare, degajamente), precum și de polivalența funcțională a ansamblului ce poate fi utilizat ca centru de perfecționare în activitatea de restaurare (având asigurate în cadrul ansamblului funcțiuni complexe - muzeu, laboratoare restaurare, săli conferințe, spații

cazare și alimentație publică) sau ca obiectiv turistic cu posibilități de cazare și alimentație publică pentru grupuri în tranzit ce vizitează obiectivele turistice din zonă.

Aceste utilizări temporare nu exclud desfășurarea activităților permanente cu caracter cultural (muzeu, bibliotecă municipală, sala de proiecții și conferințe), precum și utilizarea punctelor de atracție din incintă (spații artisanale, terase-cofetărie, cafe bar etc.) de către vizitatorii locali.

Prin propunerile de funcțiuni prevăzute studiul vizează găsirea unui echilibru între valoarea culturală a monumentului și cea funcțional-utilitară, generatoare de fluxuri economice necesare întreținerii și administrării sale.

Studiul de fezabilitate a fost vizat de către C.N.M.A.S.I. - Ministerul Culturii în 15 decembrie 1995 cu recomandarea de a se exclude spațiile comerciale (salonul restaurant, punctele

comerciale) din incinta castelului, acestuia revenindu-i exclusiv funcțiuni muzeale și culturale, urmând ca suma de 24 miliarde de lei eșalonabilă în 8 ani, necesară restaurării, sumă ce depășește cu mult posibilitățile de restaurare din fondurile alocate anual Ministerului Culturii, să facă obiectul unor Hotărâri de Guvern.

Din păcate, la peste un an de la avizare, în pofida reglementărilor legale privind patrimoniul arhitectural circa 40% din spațiile monumentului (cele deținute inițial de către fostul OJT) au fost scoase la licitație în data de 28 februarie 1996 de către COMPACT S.A. Brașov, dovedind cât de tulbure este în perioada de tranziție economică posibilitatea interpretării corecte a legilor existente, situație care impune cu atât mai mult o atitudine decisă din partea celor care prin natura meseriei veghează asupra destinului viitor al monumentelor.

MARINA ILIESCU